

Uyarı

Alp Er Tunga öldü mü
Esiz ajun (kötü dünya) kaldı mı
Özlek (yazgı) için (öcünü) aldı mı
Emdi (şimdi) yürek yırtılır
Begler atın argurup (sürüyor)
Kadgu (kaygı) anı turgurup (duruyor)
Mengzi (benzi) yüzü sargarup (sarıp)
Körküm angor türtülür
(Sanki onlara safran sürülmüş-tür)

En eski Türk şiirlerinden günümüze ulaşan bu parça destan kahramanı Alp Er Tunga'nın ölümü üzerine toplumsal duygu-yu yansıtmaktadır.
Bu tür şiirler yağ törenlerinde kendine özgü bir ezgiyle okunarak boyların üzüntülerini ve yaslarını dile getirmektedir.

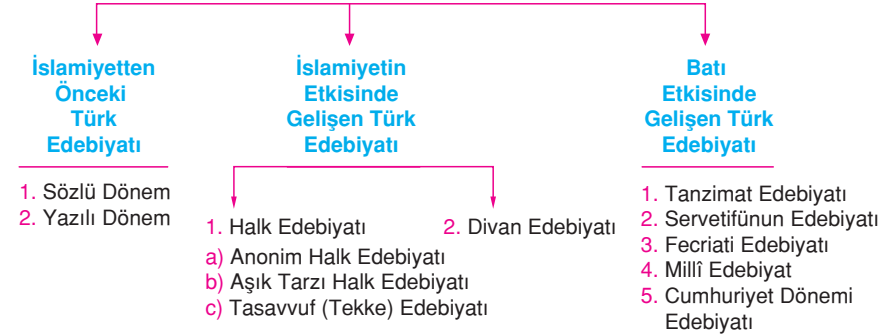
Edebiyat tarihten etkilendiği gibi tarih de edebiyattan etkilenir.

Tarihî olayları her sanatçı kendi bakış açısıyla edebiyata yansıtmıştır. Kimileri eleştirel yaklaşırken kimileri olaylara alkış tutmuştur. Sanatçı bazı dönemlerde toplumsal koşullar nedeniyle istediklerini tam olarak yansıtamamış, siyasi iktidarın hisminden korunmak için sansürlenmek ya da dolaylı anlatmak zorunda kalmıştır.

Namık Kemal yaşadığı dönemde yazdıklarından dolayı sürgün edilmiş, Ali Suavi yurt dışına kaçmış dönüşünde V. Murat'ı tahta çıkarmak için Rumeli göçmenlerinden oluşturduğu beş yüz kişiyle Çırağan Sarayı'nı basmış, orada öldürülmüştür.

Türk edebiyatı üç önemli kültürel birikim ve değişime bağlı olarak üç ana döneme ayrılır. Bu durumları ayırmada temel ölçütler şunlardır:

1. Dinî hayatta değişim
2. Kültürel değişim
3. Dilde değişim
4. Coğrafi değişim
5. Sanatsal yaklaşımda değişim

Türk Edebiyatının Ana Dönemleri**1. İslamiyetten Önceki Türk Edebiyatı**

Bu dönem sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılır.

Sözlü edebiyat ürünleri destan, koşuk, sagu ve savlardır.

Bu dönemde destanlar yaygın olduğu için bu döneme “**Destan Dönemi**” denir.

Bu dönem Türk destanları:

1. Saka Destanları
 - a) Alp Er Tunga
 - b) Şu
2. Hun Destanı
 - a) Oğuz Kağan
 - b) Atilla

Uyarı

Bilinen en eski Türk edebiyatı ürünleri sözlü kalıtlardır. Bu ürünlerde edebiyatla tarihi ve toplumsal konular iç içedir. Bu ürünlerin başında destanlar gelir. İlk edebi ve tarihi özellik taşıyan yazılı ürün ise “**Göktürk Yazıtları**”dır.

3. Göktürk Destanları
 - a) Bozkurt
 - b) Ergenekon
4. Uygur Destanları
 - a) Türeyiş
 - b) Göç

ETKİNLİK - 1

OĞUZ KAĞAN DESTANI

Orijinal metinden	Günümüz Türkçesiyle
k(e)ne künlerdin bir kün ay kagannug közü yarıp bodadı, irkek ogul togurdu. oşul ogulnung önglüki çırağı kök irdi, ağızı ataş kızıl irdi, közleri al, saçları kaşları kara irdiler irdi, yakşı nepsikilerdin körüklügrek irdi oşul ogul anasının koguzündün oguznu içip mundın artıkrak içmedi, yig et, aş, sürme tiledi, tili kile başladı. kırık kündin son bedükledi yürüdi oynadı.	Yine günlerden bir gün Ay - Kağan'ın gözü parla- dı. Erkek oğul doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök, ağızı ateş gibi kırmızıydı. Gözleri ela, saçları kaş- ları siyahtı. Perilerden güzeldi. Bu çocuk anasının göğsündün ilk sütü emdi ve bir daha emmedi. Çiğ et, çorba ve içki istedi. Dile gelmeye başladı. Kırk günden sonra büyüdü, yü- rüdü, oynadı.

Bu parçaya göre aşağıdakilerden doğru olanların yanına (D) ve yanlış olanların yanına (Y) koyunuz.

- 1) Parçada destana özgü olağanüstü olaylar ve kişiler yer almıştır.
- 2) Ulusal beğeniye dile getiren betimlemelere yer verilmiştir.
- 3) Öyküleyici anlatım kullanılmıştır.
- 4) Gerçek yaşamdan alınmıştır.
- 5) İslamî inançlara özgü belirlemeleri vardır.
- 6) Türklere özgü kutsal motiflere yer verilmiştir.
- 7) Masalsı bir dil kullanılmıştır.
- 8) Yabancı sözcüklerin yoğunluğu nedeniyle dili anlaşılmamaktadır.
- 9) Bugün kullanılan kimi sözcükler, metinde bazı ses değişiklikleriyle yer almaktadır.
- 10) Parçada Türklerin nasıl yaşadığı neyle geçindiği anlatılmıştır.

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boşlukları uygun biçimde tanımlayınız.

1. Parçada sözü edilen kahramanın büyük Türk hükümdarı olduğu sanılmaktadır.
2. Parçada olaylarla olaylar iç içe verilmiştir.
3. Parçada kahramanın kırk günde yürüyüp koşması ve oynaması destana özgü anlatı tarzıdır.
4. Destan parçasında bugün dilimizde kimi sözcükler yer almakla birlikte ulusal bir dille söylendiği görülmektedir.
5. Oğuz'un annesinin adının "Ay" olması ve annenin gözünün eski Türklerin ve kutsal saydıkları varlıkları hakkında ipucu vermektedir.

ETKİNLİK - 3

Turgen uluğ ıslaka

Tergi urup aşlaka

Tumluğ kadir kışlaka

Kodhtı eriğ umdurı

Büyük işlere kalkışan

Yemeğe sofraya seren

Katı kışlarda halkı

Halkı umutta bıraktı

Bu şiirle ilgili olarak aşağıdakilerin hangileri doğrudur?

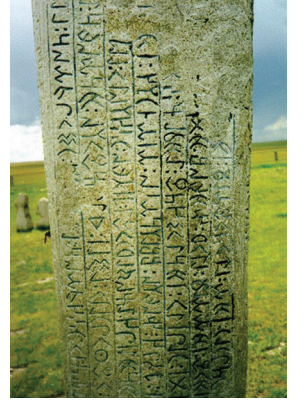
- 1) Hece ölçüsü kullanılmıştır.
- 2) aaab biçiminde uyaklanmıştır.
- 3) Yabancı sözcük ve tamlamalara yer verilmiştir.
- 4) Uyak ve redif kullanılmıştır.
- 5) Toplumsal bir konu dile getirilmiştir.

Yazılı Edebiyat Ürünleri

Türklerin ilk yazılı ürünleri 6. yüzyılda yazıldığı düşünülen "Yenisey Yazıtları"dır. Bu yazıtlar günümüze kadar tam olarak okunamadığı için ilk yazılı edebî ürünler olarak 8. yüzyılda yazılan Göktürk Yazıtları sayılmaktadır. Bu yazıtlarda Göktürk alfabesi kullanılmıştır. Yazıtların ilki 725 yılında dikilen Tonyukuk yazıtı, ikincisi 734 yılında dikilen Kültigin yazıtı, üçüncüsüyle 735 yılında dikilen Bilge Kağan yazıtıdır.

Yazıtlarda Göktürklerin siyasal, toplumsal, ekonomik yaşamlarıyla ilgili gerçekler anı-söylev üslubuyla yazılmıştır.

Bu yazıtlarda gelişkin bir Göktürkçe kullanılmıştır.

Göktürk Yazıtları

İslamiyetin Etkisindeki Türk Edebiyatı

Türkler 751 yılından itibaren Müslümanlığı kabul ettiler. İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar zamanında ilk İslamî ürünler ortaya çıkmıştır.

11. yüzyılda Yusuf Has Hacı'nın yazdığı Kutadgu Bilig ilk İslam ürünüdür. Aynı yüzyıllarda Kaşgarlı Mahmut'un yazdığı Divan-ı Lügati't Türk, 12. yüzyılda Edip Ahmet'in yazdığı Atabetü'l Hakayik ve Ahmet Yesevi'nin yazdığı Divan-ı Hikmet ilk İslamî ürünlerdir.

11 - 12 yüzyılda oluşan Manas Destanı da Karahanlıların bunalımlı dönemlerini öyküleştiren önemli bir destandır.

Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra (XI - XV) yüzyıllar

Bu dönemde edebiyat, halk ve divan edebiyatı olarak iki koldan yürümüştür.

1. Anonim (Ortak) Halk Edebiyatı

İslamiyet öncesinde yer alan edebiyatın İslamî Dönem'de de süren bölümüdür. İslamiyetten doğrudan etkilenmeden günlük yaşamın etkilendiği ölçüde etkilenen edebiyattır.

Mani, türkü, ninni, ağıt, destan gibi manzum ürünlerle atasözü, masal, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi anlatı türleri bu edebiyatın ürünleridir.

2. Âşık Tarzı Halk Edebiyatı

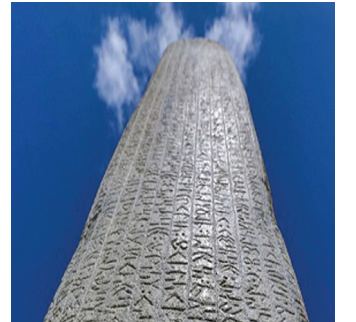
Âşık ya da ozan denen halk şairlerinin bağlama eşliğinde çalıp söyledikleri şiirlerdir.

Bunlar koşma, semai, varsağı ve destanlardır.

3. Tasavvuf Edebiyatı

Dini öğretme, dinsel coşkuyu dile getirme, Allahın varlığını; birliğini dile getirme amacıyla söylenen şiirlerdir.

Tasavvuf edebiyatı nazım türleri: İlahi, nefes, deme, şathiyye, nutuk hikmet...

Göktürk Yazıtları

Örnek

Çocuğumu çimdirdim
Beledim de emzirdim
Ağdını dindirdim
Mışıl mışıl uyuttum

Bu şiir parçası aşağıdakilerden hangisinden alınmış olabilir?

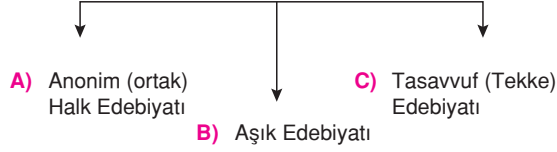
- A) Ağıt B) Ninni
C) Bilmecce D) Türkü
E) Semai

Örnek

İlahiyle ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Allah aşkını anlatan şiirlerdir.
B) Kendine özgü ezgisi vardır.
C) 7, 8, 11'li hece ölçüsüyle yazılır.
D) 3 - 7 dörtlük arasında yazılır.
E) Mahlas kullanılmaz.

HALK EDEBİYATI

A) Anonim Halk Edebiyatı Nazım Biçimleri ve Türleri

1) Manzum (şiir) Türleri

- 1) Mani
- 2) Türkü
- 3) Ninni
- 4) Ağıt
- 5) Destan

2) Anlatı Türleri

- 1) Atasözü
- 2) Masal
- 3) Tekerleme
- 4) Bilmecce
- 5) Halk Hikâyesi
- 6) Halk Tiyatrosu

B) Aşık Edebiyatı Nazım Biçimleri ve Türleri

1) Koşma

- a) Güzelleme
- b) Koçaklama
- c) Taşlama
- d) Ağıt
- e) Destan

2) Semai

3) Varsağı

C) Tasavvuf (Tekke) Edebiyatı Nazım Biçimleri ve Türleri

- 1) İlahi
- 2) Nefes
- 3) Deme
- 4) Şathiyye
- 5) Nutuk
- 6) Hikmet

Halk Edebiyatının Özellikleri :

1. **Konu** : Yaşamla iç içe olan, sevgi, doğa, ölüm acısı, yergi, toplum olayları gibi konuları işleyen edebiyattır.
2. **Dil ve anlatım** : Dil, halkın konuştuğu konuşma dilidir.
3. **Nazım birimi** : Genellikle dörtlük nazım birimi kullanılmıştır.
4. **Nazım biçimleri** : Mani, koşma, semai, türkü gibi kendine özgü nazım biçimleri vardır. Bu türler, genellikle müzik (saz, bağlama) eşliğinde söylenir.
5. **Ölçü ve Uyak** : Halk edebiyatının ölçüsü, hece ölçüsüdür. Çoğunlukla yarım uyak kullanılır.
6. **Anlatı Türleri** : Halk hikâyeleri, Karagöz, meddah, orta oyunu, seyirlik halk oyunları gibi ürünler vardır.

ETKİNLİK - 4

Severim ben seni candan içerü
Yolum vardır bu erkândan içerü

Şeriat, tarikat yoldur varana
Hakikat meyvası andan içerü

Beni bende demen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içerü

Tecelliden nasib erdi kimine
Kiminin maksûdu bundan içerü

Senin aşkın beni benden aluptur
Ne şirin derd bu dermandan içerü

Miskin Yunus gözü tuş oldu sana
Kapunda bir kuldur senden içerü

Yunus Emre

Bu şiirle ilgili olarak aşağıdakilerden doğru ve yanlış olanları belirleyiniz.

- 1) Bu şiir biçim ve içerik özelliklerine göre bir ilahidir.
- 2) Şiirin ana teması "Allah aşkı"dır.
- 3) Şiirde dönemin konuşma dili kullanılmıştır.
- 4) İçerikten çok biçimsel özellikler öne çıkmıştır.
- 5) Süleyman Peygamber'e telmih sanatı yapılmıştır.
- 6) İnsan benliğinde Tanrı nurundan bir parça bulunduğu inancı şiire sindirilmiştir.
- 7) Tasavvuf terimlerine yer verilmiştir.
- 8) Beyitlerin her biri mesnevide olduğu gibi kendi arasında uyaklıdır.
- 9) 6+5 = 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır.
- 10) Günümüz söyleyişine uymayan sözcüklere yer verilmiştir.

ETKİNLİK - 5

Aşağıdaki boş bırakılan yerleri uygun biçimde tamamlayınız.

1. Şiir yüzyılda yaşadığı sanılan Yunus Emre'nin nazım türüyle yazdığı bir şiirdir.
2. Şiirde durumunda redif ve uyak kullanılmıştır.
3. Uyak örgüsü divan edebiyatı gazeli gibi / / biçimindedir.
4. "Tecelli" inanmış kişinin gönlünde varlığını hisseder duruma gelmesidir.
5. 6. beyitte sanatçının aşkın ıstırabından olduğu görülmektedir.

ETKİNLİK - 6

İlgit ilgit esen seher yelleri!
Esip esip yâre değmeli değil
Ak elleri elvan elvan kınalı,
Karadır gözleri, sürmeli değil.

Estirir de seher yeli estirir,
Kimini ağlatır, kimin küstürür.
Kadir Mevlâ'm kısmet ise gösterir,
Sevmeli güzeli, övmeli değil.

Bir bölük turna da havada kışlar,
Bak başıma geldi gördüğüm düşler,
Size derim size, yiğit yoldaşlar,
Sözü yalan yâri sevmeli değil.

Karac'oğlan der ki konup göçmedim,
Yâr elinden dolu bâde içmedim,
Fırsat elde iken alıp kaçmadım,
Ödürmeli beni, dövmeli değil.

Bu şiirle ilgili olarak aşağıdakilerden doğru ve yanlış olanları belirleyiniz.

- 1) Âşık tarzı halk edebiyatı ürünüdür.
- 2) Din canlı konuşma dilidir.
- 3) Aşk teması işlenmiştir.
- 4) Şiirdeki aşk tasavvufî aşktır.
- 5) Pastoral şiir özellikleri taşımaktadır.
- 6) 11'li hece ölçüsüyle duraksız olarak söylenmiştir.
- 7) İlk dördlük çapraz, ötekiler düz uyak örgüsüyle uyaklanmıştır.
- 8) Halk gelenek ve inançlarına yer verilmiştir.
- 9) İlk dördlükten sonraki dördlüklerde yarım uyak ve redif kullanılmıştır.
- 10) Yalın ve içten bir dil kullanılmıştır.
- 11) Semai nazım biçiminin özelliklerini taşımaktadır.

B) DİVAN EDEBİYATI (XIII. - XIX. YÜZYIL)

Divan edebiyatı, “saray - medrese” çevresinde toplanan aydın azınlığın edebiyatıdır. Şiirler “divan” adlı kitapta toplanmıştır. Bu edebiyat temelde şiir ağırlıklı bir edebiyattır.

DİVAN EDEBİYATI NAZIM BİÇİMLERİ

Beyitle Yazılanlar	Dörtlükle Yazılanlar	Bentlerle Yazılanlar
– Gazel	– Şarkı	– Terci-i Bent
– Kaside	– Murabba	– Terki-i Bent
– Mesnevi	– Rubai	
– Müstezat	– Tuyuğ	
– Kıta		

Divan Edebiyatının Özellikleri

- Konu:** Asıl konu sevgili, tema ise aşktır. Aşkın yanında şarap, eğlence de ağırlık kazanır. Bunlar soyut olarak işlenir, gerçek yaşamla ilgileri yoktur. Din, tasavvuf, övgü, yergi gibi konular da işlenmiştir.
- Dil ve anlatım:** Dil, Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımından oluşan yapma bir dildir (Osmanlıca). Anlatım süslü ve sanatlıdır. Kavramlar, düşünceler şairler tarafından ortak kullanılan mazmunlarla (ay yüzlü güzel için mah, diş için inci, ağız için gonca... denmesi) anlatılmıştır.
- Nazım Birimi:** Nazım birimi beyittir. Dil ve düşünce bir beyitte tamamlanmak zorundadır. Bütün güzelliği değil, beyitlerle oluşan parça güzelliği esastır.
- Nazım Biçimi (şekli):** Arap ve İran edebiyatından alınan gazel, kaside, murabba, mesnevi, rubai gibi değişmez nazım biçimleri kullanılmıştır.
- Ölçü, uyak:** Arap edebiyatından alınan aruz ölçüsü, genellikle de tam ve zengin uyak kullanılmıştır. Rediften de yararlanılmıştır.
- Düzyazı Türleri:** Divan edebiyatında düzyazı türleri azdır. Tarih, tezkire, seyahatname, münşeât, türlerinden eserler yazılmıştır.

ETKİNLİK - 7

- Ezelden şâh-ı aşkın bende-i fermâniyüz cânâ
Mahabbet mülkünün sultân-ı âli-şâniyüz cânâ
- Sehâb-ı lütfun âbın teşne dillerden diriğ itme
Bu deştin bağırı yanmış lâle-i nu'mâniyüz cânâ
- Zamâne bizde cevher sezdiğiyçün dil-hırâs eyler
Anıñçün bağırımız hündür maârif kâniyüz cânâ

Örnek

Aşağıdakilerden hangisinde bilgi yanlış vardır?

- Gazel Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçmiştir.
- Altı bölümden oluşan kasidein en uzun bölümü “methiye” bölümüdür.
- Divan edebiyatında beyit sayısının sınırlı olmadığı en uzun nazım biçimi mesnevidir.
- Türk edebiyatına Arap edebiyatından geçen “tuyuğ”un beyit sayısı 5 - 15 arasındadır.
- Rubai Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiş tek dörtlükten oluşan nazım biçimidir.

Örnek

Aşağıdakilerden hangisi divan edebiyatının özelliklerinden biri değildir?

- A) Şiir ağırlıklı olan bu edebiyatta içerikten çok biçime önem vermiştir.
- B) Bu edebiyatta toplumsal konular ayrıntılı olarak işlenmiştir.
- C) Düzyazılar daha çok öğretici amaçlı kullanılmıştır.
- D) Şiirde düzyazıya göre süslü ve sanatlı bir dil kullanılmıştır.
- E) Divan edebiyatı geniş halk kitlelerine değil kendine aydın diyen saray çevresine seslenmiştir.

4. Mükedder kılmasun gerd-i küdüret çeşme-i cânı
Bilürsün âb-ı rüy-i mülket-i Osmâniyüz cânâ

5. Cihânı câm-ı nazmım şîr-i Baki gibi devr eyler
Bu bezmin şimdi biz de Câmî-i devrânîyüz cânâ
Bâki

Mefailün mefailün mefailün mefailün

1. Ey Sevgili! Biz ezelden beri aşk padişahının fermanının kuluyuz, Sevgi ülkesinin (de) şanı yüce sultanıyız.
2. Ey sevgili! Lûtf bulutunun suyunu susamış gönüllerden esirgeme, Biz bu çölün bağı yanık "Lâle-i Numân"ıyız
3. Ey sevgili! Zamane bizde cevher sezdiği için gönlümüzü tırmalar (parçalar), Biz maarif (marifet, bilgi) madeniyiz, Onun için bağrımız kandır.
4. Ey sevgili! Kader tozu can pınarını kederli kılmasın (bulandırmasın), Bilirsin ki Osmanlı Ülkesinin yüz suyuyuz (Şrefi, haysiyetiyiz)
5. Ey sevgili! Nazımının (şiiirimin) kadehi dünyâyı Şîr-i Bâki! gibi devr eder (dolaşır), Şimdi biz de bu bezmin (meclis) Cami-i devranı'yız (zamanın Cami'i).

ETKİNLİK - 8

Bu şiirle ilgili olarak aşağıdakilerden doğru ve yanlışları belirleyiniz.

- 1) Şiir bir gazeldir.
- 2) Şiirde divan edebiyatı ana temalarından olan aşk teması işlenmiştir.
- 3) Ağır ve sanatlı bir dil kullanılmıştır.
- 4) Divan edebiyatı mazmunlarından olan kul - sultan ilişkisine yer verilmiştir.
- 5) Sanatçı yer yer kendini övmektedir.
- 6) Bütün beyitler kendi arasında uyaklıdır.
- 7) Söyleyiş ustalığından çok işlenen konu önce çıkmıştır.
- 8) Aruz ölçüsüyle yazılmıştır.
- 9) "Şîr-i Baki tamlamasında tevriye sanatı yapılmıştır.
- 10) Bütün beyitlerde söz sanatlarına yer verilmiştir.
- 11) Redif ve tam uyak kullanılmıştır.

C) BATI ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI

Rönesans ve reform hareketlerinin ardından Avrupa'da Aydınlanma Dönemi başlamış her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da aydınlanmanın getirdiği akla, demokrasi, adalet ve insan haklarına saygılı bir kültür ortaya çıkmıştır.

Bu kültür 19. yüzyıldan başlayarak edebiyatımızı da etkilenmiştir. Türk edebiyatında o döneme kadar olmayan yeni türler roman, öykü, makale, deneme, eleştiri, tiyatro türleri ortaya çıkmıştır.

1860'ta Şinasi'yle Ağâh Efendi'nin çıkardığı Tercüman-ı Ahval gazetesiyle yeni dönem başlamıştır.

Giderek Batıya yaklaşan edebiyatımız 1896'da Servetifünun, 1908'de Fecriati, 1911'de millî edebiyat 1923'ten sonra da Cumhuriyet Dönemi'yle günümüze kadar sürmüştür.

ETKİNLİK - 9

İNTİBAH

"Ali Bey, ağniyâ (zengin) evlâdından, yirmi bir, yirmi iki yaşlarında bir delikanlı idi. Anasının babasının bir tanesi olduğundan ve hususiyile pederi evlâd kadrini gerçekten bilenlerden bulunduğundan - İstanbul'da bulunduğu hâlde - tahsiline maârifçe terakkinin (yükselme) son derecelerine varmış yerler zâdegânı kadar itina olundu. Çocuk o yaşında iken birkaç lisan bilir, üdebâ (edebiyatçılar) arasında nevrestegân-ı maârifin (eğitimin yeni yetişen) en müstaidlerinden (yetenekli) addolunurdu.

... Fakat biçâre pederi sağ oldukça ciğerpâresi için dâima bir büyük endişe içinde idi. Çünkü çocuk sarı benizli, ziyâde asabî, o mizâcın bir diğer neticesi olan inhimâk ve ibtilâyâ esir olduğu hemen her hâlimden anlaşılırdı.

Bu parçaya göre aşağıdakilerden doğru olanların yanına (D) ve yanlış olanların yanına (Y) koyunuz.

- 1) Yaşanmış ya da yaşanabilecek olay ve durumlar anlatılmıştır.
- 2) Olayın kahramanı Ali Bey'dir.
- 3) Olaylara tanık olan ve olayların neden ve sonuçlarını da bilen bir kişi tarafından anlatılmıştır.
- 4) Öyküleyici ve betimleyici anlatım biçimleri kullanılmıştır.
- 5) Olay, kişi, yer, zaman öğelerine yer verilmiştir.
- 6) Tanzimat'la birlikte edebiyatımıza giren yeni bir türden alınmıştır.
- 7) Söz sanatlarıyla yüklü, ağır bir Osmanlıca kullanılmıştır.
- 8) Divan edebiyatı nesrinde olduğu gibi noktalama işaretlerinin kullanıldığı kısa cümlelerle yazılmıştır.
- 9) Kimi yabancı sözcüklere yer verilmesine karşın dönemine göre yalın bir dil kullanılmıştır.
- 10) Tanzimat öncesinde masalsi anlatım bu metinde de vardır.

Örnek

Aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Batı etkisindeki Türk edebiyatının ilk aşaması Tanzimat edebiyatıdır.
- B) Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı halkın talebiyle ortaya çıkmış bir edebiyattır.
- C) Tanzimat Dönemi aydın Batı'da ne bulmuşsa onu ülkemize getirmeye çalışmıştır.
- D) İlk özel gazete, ilk roman, ilk öykü bu dönemde yazılmıştır.
- E) Tanzimat'tan önce bir hazırlık dönemi yaşanmış Batı'dan kimi çeviriler bu dönemde yapılmıştır.

HÜRRİYET KASİDESİ

1. Görüp hükkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükümetten
2. Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten
Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez lânetten
3. Hakir olduysa millet şânına noksan gelir sanma
Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten
4. Muini zâlimin dünyâda erbâb-ı denâettir
Köpektir zevk alan sayyâd-ı bi-insâfa hizmetten
5. Cihânda kendini her fertten alçak görür ol kim
Utanmaz kendi nefsinden de âr eyler melâmetten
6. Durur ahkâm-ı nusret ittihâd-ı kalb-i millette
Çıkar âsâr-ı rahmet ihtilaf-ı re'y-i ümmetten
7. Eder tedvir-i âlem bir mekinin kuvve-i azmi
Cihân titrer sebât-ı pâ-yı erbâb-ı metânetten

Namık Kemal

Günümüz Türkçesiyle

1. Çağın yöneticilerinin doğruluk ve güvenlikten saptığını görüp / Devlet kapısından onur ve mutlulukla çekildik.
2. Kendini insan sayanlar halka hizmetten usanmazlar. / İyiliksever olan insan zulüm görenlere el uzatmaktan geri durmaz.
3. Millet düşkünleşince şanı eksilir sanma, / Cevher yere düşmekle değerini yitirmez.
4. Zalimin dünyada yardımcısı alçaklardır. / İnsafsız avcıya hizmetten zevk alan ise köpektir.
5. Kendinden utanmayıp da başkalarının ayıplamasından çekinen kimse, / Kendini öbür insanlardan aşağı görüyor demektir.
6. Zaferin, başarının sırrı milletin gönül birliğinde durur. / Halkın ayrı görüşlerde olmasından verimli sonuçlar çıkar.
7. Güçlü, onurlu bir kişinin amacının kuvveti dünyayı yönetir. / Dayanıklı kimselerin direnişiyile evren titrer.

ETKİNLİK - 10

Bu şiire göre aşağıdakilerden doğru olanların yanına (D) yanlış olanların yanına (Y) koyunuz.

- 1) Biçim bakımından divan edebiyatı kaside türüne benzemektedir.
- 2) Aruz ölçüsü kullanılmıştır.
- 3) Konusu divan edebiyatı kaside konularındandır.
- 4) Divan edebiyatına göre yalın ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.
- 5) "Hürriyet" kavramı Tanzimat'la şiire girmiştir.

ETKİNLİK - 11

Bu şiire göre aşağıdaki boşlukları uygun biçimde tamamlayınız.

1. Şiir biçim bakımından içerik bakımından
2. Şiir sanat anlayışıyla yazılmıştır.
3. Divan edebiyatı kasidelerinde olduğu gibi birimi kullanılmıştır.
4. Şiirde parça değil güzelliği göz önünde tutulmuştur.
5. Halkın anlayacağı bir yazılmaya çalışılmış ancak divan edebiyatı anlayışından tümüyle kopulmamıştır.

ETKİNLİK - 12

FAHRİYE ABLA

Hava keskin bir kömür kokusuyla dolar,
Kapanırdı daha gün batmadan kapılar.
O afyon ruhu gibi baygın mahalleden
Hayalimde tek çizgi bir sen kalmışsın, sen.
Hülyasındaki geniş aydınlığa gülen
Gözlerin, düşlerin ve ak pak gerdanınla
Ne şirin komşumuzdun sen Fahriye Abla!

Eviniz kutu gibi küçücük bir evdi.
Sarmaşıklerle balkonu örtük bir evdi,
Güneşin batmasına yakın saatlerde
Yıkanırdı gölgesi koyu bir derede
Yaz kış yeşil bir saksı pencerede
Bahçede akasyalar açardı baharla,
Ne şirin komşumuzdun sen Fahriye Abla!

Ahmet Muhip Dıranas

Aşağıdaki yargılardan doğru ve yanlış olanları belirleyiniz.

- 1) Şiirde toplumsal bir tema işlenmiştir.
- 2) Cumhuriyet Dönemi şiir anlayışına uygundur.
- 3) Cumhuriyet Döneminde yaygınlaşan serbest şiir tarzında yazılmıştır.
- 4) Öz şiir anlayışına uygun olarak imge ve düşlere yer vermiştir.
- 5) Bent birimiyle yazılmıştır.

Örnek

Ağaçlar, çiçekler güzel derken,
Ayırmak istemedim onları.
Oysa bilirdi tek tek adlarını,
Sütleyeni övseydim sözgelimi,
Küstüm otu küserdi bana.

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Cumhuriyet Dönemi şiirinin özelliklerini taşımaktadır.
B) Günlük konuşma dili kullanılmıştır.
C) Düzyazıyı çağrıştıran bir söyleyiş özelliği vardır.
D) Hece ölçüsünün yaygın kalıplarından biri kullanılmıştır.
E) Kişileştirme sanatından yararlanılmıştır.

ETKİNLİK - 13

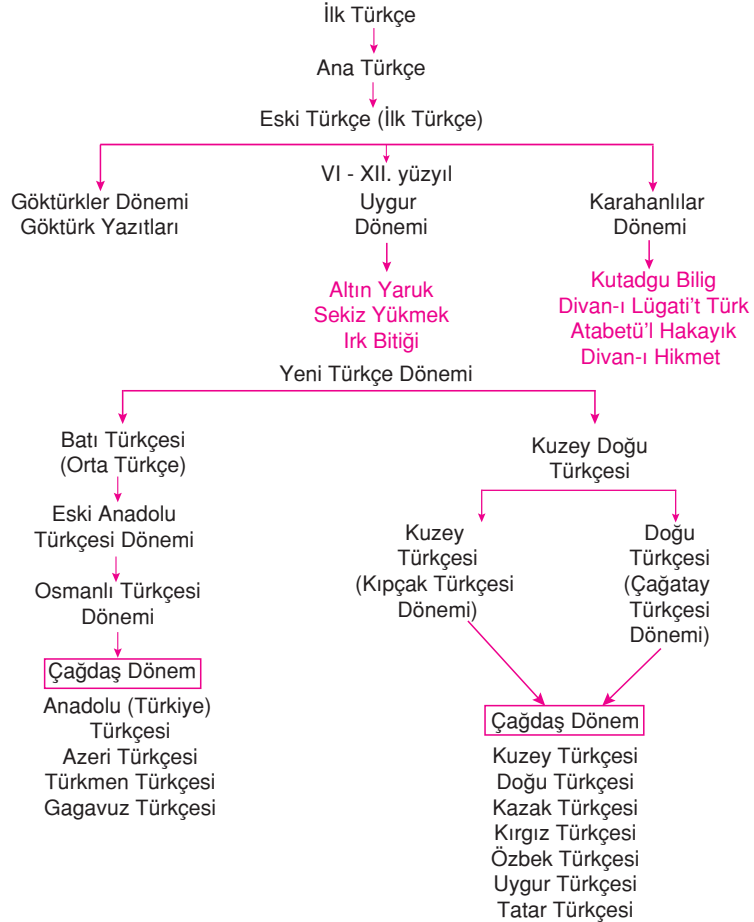
Aşağıdaki boşlukları Fahriye Abla şiirine göre uygun biçimde tamamlayınız.

- duyguların yer aldığı şiir anlayışı egemendir.
- Ahmet Muhip Dıranaş'ın bu şiirde yeni olan anlamı zenginliği ve uyum tazeliği, yapısının sağlamlığıyla dikkat çekmektedir.
- Şiirde düzenli bir durak sistemi , ölçü ve uyaktan
- Şiir toplumsal sorunlardan uzak hiçbir yer vermeyen duyguları yansıtan şiir anlayışına uygundur.
- söyleyiş şiirin konusundan daha çok öne çıkmıştır.

2. TÜRK DİLİNİN TARİHİ GELİŞİMİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ

Türk dilinin ortaya çıkış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Türkçenin bilinen yazılı metinlerinden önceki dönemlerine "karanlık dönem" denir.

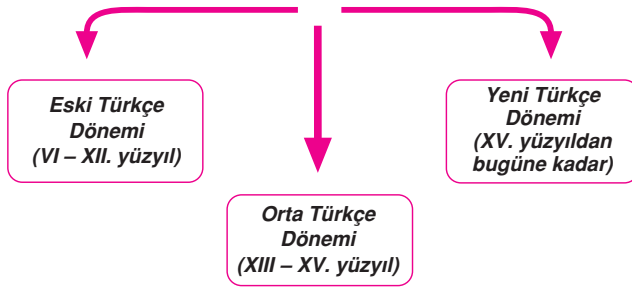
TÜRKÇENİN TARİHİ DÖNEMLERİ

Türk dili doğuda Pasifik Okyanusu'ndan, batıda Baltık Denizi kıyılarına, kuzeyde Kuzey Buz Denizi'nden, güneyde Basra Körfezi kıyılarına kadar uzanan coğrafi alanda konuşulmuş ve konuşulmaktadır.

Türkçenin dil ürünleri başka büyük dillere göre oldukça geç yazıya geçirilmiştir. Hun Kağanı Mete'nin kahramanlıkları çevresinde oluşan Oğuz Kağan Destanı yıllarca sözlü olarak anlatılmıştır. Saka Türklerinin büyük kahramanı Alp Er Tunga adına oluşturulan destan parçaları sonradan yazıya geçirilmiş bilinen ilk Türk edebiyatı örnekleridir.

Türk dili, ilk yazılı ürünlerinden başlayarak Türkologlar tarafından üç dönemde ele alınıp incelenmişlerdir.

ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ

Türklerin İslam öncesi dönemiyle, İslamiyetin kabulünün ilk zamanları arasında geçen dönemdir. Türkçeyi metinle ve "Türk" adı ile izleyebildiğimiz dönemdir.

Bu dönemi kendi içinde üçe ayırabiliriz.

- Göktürk Dönemi
- Uygur Dönemi
- Karahanlı Dönemi

a) Göktürk Dönemi

Bu dönemin başlıca ürünleri "Orhun Yazıtları" ve "Yenisey Yazıtları"dır. Türklerin dil yapısı, ulus bilincine ulaşma ve devlet anlayışları konusunda bize bilgi veren ilk örnekler "Orhun Yazıtları"dır. Tonyukuk, Kültigin ve Bilge Kağan adına bengü taşlara yazılmışlardır.

b) Uygur Dönemi

Göktürklerin yerine egemenlik kuran Uygur Türkleri yerleşik yaşama geçmeleri, kendi Uygur yazılarını benimsedikleri Buda ve Mani dinlerine ilişkin bıraktıkları çok sayıda dinsel metinlerle tanınırlar. Bu dönemdeki metinlerin en önemlileri şunlardır:

- ✓ **Altun Yaruk** (Altın Işık): Budizmin mukaddes kitabıdır.
- ✓ **Sekiz Yükmek** (Sekiz Yığın): Budizm inanç ve felsefesini anlatan bir eserdir.
- ✓ **Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi**: (İyi düşünceli şehzade ile kötü düşünceli şehzade) İki kardeş arasında geçen Burkan dinine ilişkin bir menkıbenin hikâyesidir.
- ✓ **İrk Bitig (Fal Kitabı)**: Mani dinine ait bir fal kitabıdır.

Örnek

Aşağıdakilerden hangisi Türkçenin çağdaş kolları içinde yer almaz?

- Kazak Türkçesi
- Karahanlı Türkçesi
- Uygur Türkçesi
- Tatar Türkçesi
- Özbek Türkçesi

Örnek

- Türkçe tek heceli köklerin çoğunlukta olduğu bir dildir.
- Kullanım sırasında kökler değişmez.
- Köklere önce yapım ekleri sonra çekim ekleri getirilir.
- Ünlü uyumları Türkiye Türkçesinde ortaya çıkmıştır.
- Türkçe sözcükler ünlü ve ünsüz benzeşmelerine uyar.

Numaralanmış cümlelerin hangisinde bilgi yanlış vardır?

- I.
- II.
- III.
- IV.
- V.

Örnek

Aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Türk edebiyatının Destan Dönemi'nde eski Türkçe kullanılmıştır.
- B) İlk yazılı ürünler Karahanlı Türkçesiyle yazılmıştır.
- C) Eski Türkçe Göktürk, Uygur, Karahanlı Türkçesi bölümlerine ayrılır.
- D) İlk İslami ürünler Karahanlı Türkçesiyle yazılmıştır.
- E) Altun Yaruk eski Türkçe Döneminde Uygur Türkçesiyle yazılmıştır.

c) Karahanlı Dönemi

İlk Müslüman Türk devleti Karahanlılardır. Kabul edilen bu yeni din ile birlikte yeni bir uygarlık aşamasına da girilir. İslam dinine ilişkin kavramlar Türk diline ve dille birlikte Türk düşünce ve edebiyat yaşamına da girmeye başlar. Bu dönemdeki metinlerin en önemlileri şunlardır:

Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügati't Türk, Atabetü'l Hakayık, Divan-ı Hikmet

ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ (HAREZM TÜRKÇESİ)

Karahanlı yazı dili geleneğine **Oğuz** ve **Kıpçak** lehçelerinin de etkisiyle kurulmuş olan Harezmi Türkçesinde yazı dilinin tam olarak kuruluşundan sonra yazılmış olan kimi yapıtlarda Türkçenin kendine özgü incelikleri ve gramer yapısının özellikleri bozulmadan sürmüştür. Ancak bu bölgenin Moğol akınına uğraması, bir yandan dile Moğolca sözcüklerin girmesine yol açmış diğer yandan da İslam kültürüyle olan yakın ilişkiler dolayısıyla Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısı artmıştır.

Doğrudan doğruya Harezmi Türkçesinin ürünü olan yapıt, Kerderli Mahmut'un dini bir yapıt olan **Nehcü'l Ferâdis** 'tir (Cennetlerin Açık Yolu).

YENİ TÜRKÇE DÖNEMİ

Orta Asya ve Ön Asya Türk dünyasındaki siyasi, sosyal, kültürel ve coğrafi değişmelerin sonucunda Türk dilinde Doğu ve Batı Türkçesi temelinde değişmeler ortaya çıkmıştır.

A) KUZEYDOĞU TÜRKÇESİ (DOĞU TÜRKÇESİ)

Kuzeydoğu Türkçesi XV. yüzyılda Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi olmak üzere iki kol olarak gelişimini sürdürmüştür.

a) Kıpçak Türkçesi Dönemi

(Kuzey Türkçesi - Kuzeybatı Türkçesi)

"Kuzey" sözcüğü aslında coğrafi bir ad olup bazı araştırmacılar tarafından Türk şivelerinin tasnifi sırasında dünyada yaşayan bütün Türklerin buldukları alanlar göz önünde tutularak kuzeybatıda bulunan boylar için kullanılmıştır.

Bu dönemde yazılan Kıpçak Türkçesi metinleri şunlardır:

✓ **Hüsrev-i Şirin (1341–1342):** XII. yüzyılda Genceli Nizami adlı bir Türk tarafından Farsça yazılmış bir mesnevidir.

✓ **Gülistan Tercümesi:** Fars şair Sadi'nin 1258'de yazdığı Gülistan adlı mesnevinin Kıpçak Türkçesine tercümesidir.

- ✓ **Kodeks Kumanikus (Codex Cumanicus):** Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak (Kuman) Türkçesinden İtalyanlar ve Almanlar tarafından 14. yüzyılda derlenmiş iki bölümlük bir sözlüktür.

b) Çağatay Türkçesi Dönemi (Doğu Türkçesi)

Hakaniye ve Harezmi - Altınordu yazı dillerinin devamı olarak Timurlular devrinde oluşmuş, özellikle Ali Şir Nevai'nin yapıtlarında klasik biçimini almıştır. Bu dönemde eski Uygur ve Karahanlı yazı dilinden gelme sözcükler gittikçe azalmış, Moğalca sözcükler ve sözcük türetmeye yarayan ekler çoğalmıştır.

Bu dönemde yazılan en bilinen yapıtlar şunlardır:

- ✓ **Muhakemetü'l Lugateyn:** "İki dilin karşılaştırması" anlamına gelen bu yapıt Ali Şir Nevai'nindir. Türkçe ile Farsçayı karşılaştırarak Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu göstermek amacıyla yazmıştır.
- ✓ **Şecere-i Türk (Türk Örnek Şeceresi):** Ebu'l Gazi Bahadır Han tarafından yazılmaya başlanmış bitiremeyip ölünce oğulları tarafından tamamlanmıştır.
- ✓ **Şecere-i Terakime (Türkmenlerin Soykütüğü):** Ebu'l Gazi Bahadır Han tarafından yazılmıştır. Oğuznamenin Çağatayca varyantıdır.

B) BATI TÜRKÇESİ (GÜNEYBATI TÜRKÇESİ)

Batı Türkçesi, Hazar Denizi'nin güneyinden Batı'ya uzanan Türk dili kolunun adıdır. Batı Türkçesi tarihi gelişimi içinde üç ana döneme ayrılır:

- Eski Anadolu Türkçesi
- Osmanlı Türkçesi
- Türkiye Türkçesi

a) Eski Anadolu Türkçesi:

Kuruluşu 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra ve Oğuzların Anadolu'yu ele geçirip yurt edinmeleri ile başlayan Anadolu Türkçesi kendi içinde üç dönemde incelenir.

- ✓ Selçuklular Dönemi Türkçesi
- ✓ Anadolu Beylikleri Dönemi Türkçesi
- ✓ Osmanlı Türkçesi

Bu dönemin özellikleri Yunus Emre Divanı, Mantıku't Tayr ve Garipname adlı yapıtlarda görülmektedir.

Örnek

Aşağıdakilerden hangisi Karahanlı Türkçesiyle yazılmıştır?

- Kutadgu Bilig
- Muhakemetü'l Lugateyn
- Atebetü'l Hakayık
- Divan-ı Hikmet
- Divan-ı Lügati't Türk

Örnek

Aşağıdakilerden hangisi yeni Türkçe Dönemi ürünü değildir?

- Gülüstan tercümesi
- Kodeks Kumanikus
- Muhakemetü'l Lugateyn
- Altun Yaruk
- Şecere-i Türk

Örnek

Çağatay Türkçesinin en önemli eseri sayılmaktadır. Kaşgarlı Mahmut'un yazdığı Divan-ı Lügati't Türk gibi o da sözlük niteliğindedir. Ondan temel farkı ise Türkçenin — — — — üstün bir dil olduğunu kanıtlamaktı.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Farsçadan
- B) Arapçadan
- C) Azericeden
- D) Osmanlıcadan
- E) Çince

- ✓ **Mantiku't Tayr (Kuşların Dili):** Fars şairi Feridüddin Attar'a ait bir mesnevidir.
- ✓ **Garipname:** 1330 yılında Âşık Paşa tarafından yazılmış 12.000 beyitten oluşan tasavvufi bir mesnevidir.

b) Osmanlı Türkçesi:

Bu dönemde Türkçeye çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük girmiştir. XVII. yüzyıldan başlanarak Osmanlı Türkçesinde "mahallileşme" akımı başlar. Bu hareket Tanzimata kadar sürer. Osmanlı Türkçesi dediğimiz bu ağır, yapma dile karşı en güçlü tepkinin Tanzimatçılardan geldiğini görürüz.

c) Bugünkü Türkiye Türkçesi (Çağdaş Türkiye Türkçesi)

Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının konuşma dilinden (İstanbul ağızı) yeni bir yazı dili oluşturmak amacıyla Genç Kalemler dergisinde başlattıkları Yeni Lisan Hareketi bu dönemin başlangıcı kabul edilir.

Türkiye Türkçesinin gelişimi içinde bu hareketten sonra en kapsamlı çalışma Dil Devrimi'dir. 1928'de Harf Devrimi'nin yapılması ve 1932'de Türk Dil Kurumu'nun kurulmasıyla çok yönlü ve sistemli bir biçimde ele alınarak sadeleştirilmiş ve olgun bir duruma getirilmiştir.

TÜRKLERİN KULLANDIĞI ALFABELER**1) Göktürk Alfabeti**

Bu alfabeyi Göktürklerden başka Hunlar ve öteki Türk kavimleri de uzun süre kullanmıştır. 38 harfli Göktürk alfabeti Türklerin en uzun süre kullandığı alfabedir.

2) Uygur Alfabeti

Göktürk devletinin yerine kurulan Uygurların kullandığı 18 harfli (işaret - sembol) alfabedir.

3) Arap Alfabeti

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra kullandıkları 28 harfli bir alfabedir. Divan edebiyatında kullanılan bu alfabeyi Türkler geliştirerek (31 - 36) harfli olarak daha işlek duruma getirmişlerdir.

4) Kiril Alfabeti

Bu alfabe Orta Doğu'da kimi Türk toplumlarının belirli bir süre kullanılmıştır. 38 harfli olan bu alfabe en çok ünlü harfe (11) sahip olan alfabedir.

5) Latin Alfabeti

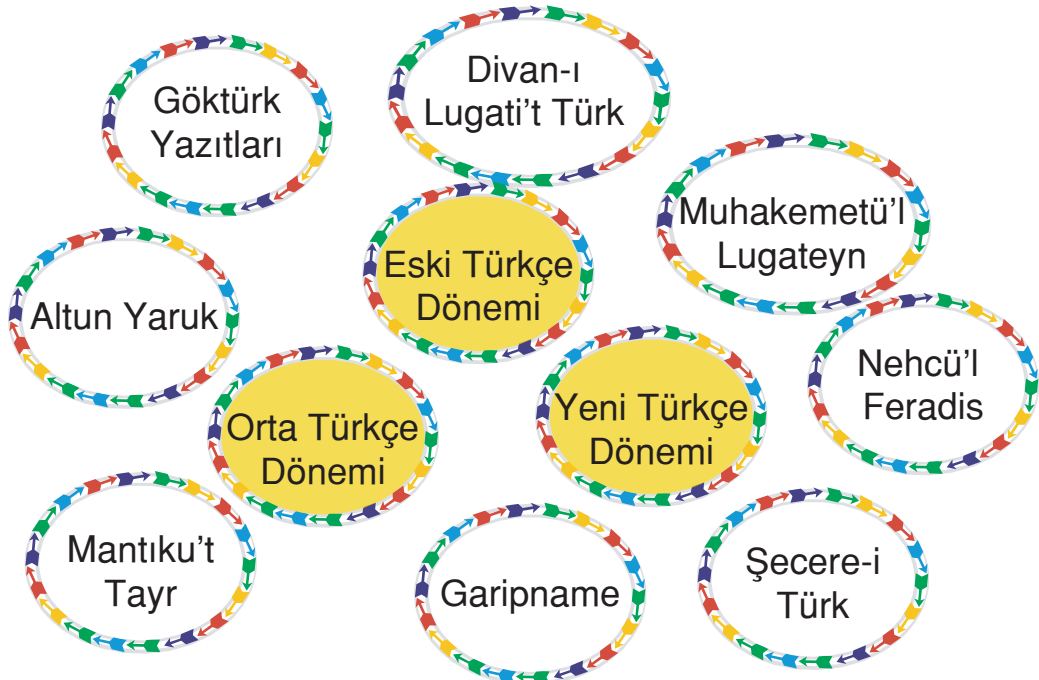
1928 dil devrimiyle kullanılmaya başlayan 29 harfli alfabedir. Latin alfabeti olduğu gibi kullanılmamış, Türk diline uygun duruma getirilmiştir. Kimi sesler çıkarılmış (Q, W, X) kimi sesler eklenmiştir (Ğ, Ç, Ü, Ö).

ETKİNLİK - 14

Aşağıdaki boşlukları uygun biçimde tamamlayınız.

1. Türk dili dil ailesinden, yapı bakımından eklenmeli bir dildir.
2. Türklerin İslamiyetten önce en uzun süre kullandıkları alfabe alfabetesidir.
3. Türkler tarih boyunca sırasıyla / / / alfabelerini kullanmıştır.
4. Göktürk alfabesi harfli Uygur alfabesi harfli Arap alfabesi harfli Latin kökenli Türk alfabesi harflidir.
5. Türklerde ilk İslami ürünler Türkçesiyle yazılmıştır.

ETKİNLİK - 15

Yukarıdaki eserleri ait oldukları Türkçe dönemiyle eşleştiriniz.

Uyarı

Özel ada dahil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, bucak, belde, köy vb. sözler küçük harfle başlar: İstanbul ili, Sarıyer ilçesi, Taflan köyü

Uyarı

Yer bildiren özel adlarda da kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman, sözcük başında büyük harf kullanılır: Hisar'dan, Boğaz'dan.

Uyarı

Akrabalık bildiren sözcükler büyük harfle başlamaz: Tülay abla, Ayşe teyze, Fatma nine, Kemal dayı, Celal amca, Ruşen enişte. Akrabalık bildiren sözcükler başa geldiğinde lakap yerine kullanıldığı için büyük harfle başlar: Nene Hatun, Baba Gündüz, Dayı Kemal, Hala Sultan. Bazı tarihi ve menkıbevi kişilikler ise akrabalık bildiren sözcük sonda olduğu hâlde unvan değeri kazandığı ve özel ada dahil olduğu için büyük harfle yazılır: Gül Baba, Susuz Dede, Adile Hala, Sultan Ana.

Uyarı

Kurum, kuruluş adlarına gelen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılmaz. Milli Başkanlığına.

YAZIM KURALLARI**I. BÜYÜK HARFLERİN KULLANILDIĞI YERLER****1. Özel adlar büyük harfle başlar.****Özel ad sayılan dil birlikleri şunlardır:**

- a) **Kişi adları, soyadları:** Reşat Nuri, Ahmet Haşim...
- b) **Hayvanlara verilen adlar:** Minnoş, Karabaş...
- c) **Ulus, dil, din, mezhep, tarikat adları:** Türk, Türkçe, Hıristiyan, Protestanlık, Hanefilik, Bektaşılık, Alevilik...
- d) **Kurum, kuruluş, sendika, dernek adları:** Millî Eğitim Bakanlığı, Hayvanları Koruma Derneği...
- e) **Ülke, kent, kasaba, köy, mahalle, sokak, cadde adları:** Karaköy Meydanı, Barbaros, Nene Hatun Caddesi, Ayazağa Mahallesi.
- f) **Kıta, bölge, ova, dağ, göl, deniz, akarsu, orman adları:** Asya Kıtası, Doğu Anadolu Bölgesi, Muş Ovası, Ağrı Dağı, Van Gölü, Ege Denizi, Manavgat Çayı, Atatürk Ormanı... Ege Dağları (yanlış), Ege dağları (doğru).
- g) **Takma adlar da büyük harfle başlar:** Muhibbi (Kanuni Sultan Süleyman), Demirtaş (Ziya Gökalp), Tarhan (Ömer Seyfettin), Kirpi (Refik Halit Karay), Deli Ozan (Faruk Nafiz Çamlıbel),
- h) **Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları büyük harfle başlar:** Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Kaymakam Erol Bey, Mustafa Efendi, Zeynep Hanım, Bay Ali Çiçekçi, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Deli İbrahim.

NOKTA (.)

- a) **Soru ya da duygu belirtmeyen tamamlanmış cümlelerin sonuna konur:** Her söze bir atasözüyle giriş yapıyordu.
- b) **Cümle değerindeki anlatımların sonuna konur:**
 - Bana da haber verir misiniz?
 - Elbette.
- c) **Kısaltmaların sonuna konur:** Ank. (Ankara), gr. (gram), şb. (şube)
- d) **Sıra gösteren sayılardan sonra “-inci” eki yerine:** III. Selim, 45. madde, 103. yıl, IV. Murat.

- e) Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıların arasına konur:
19.06.2018
- f) Saat ve dakika gösteren sayıların arasına konur:
Dersimiz 17.30'da bitiyor.
- g) Sayılarda bölükler arasına konur:
345.760, 723.125
- h) Bir yazının alt bölümlerini gösteren sayı ya da harflerden sonra konur:
1. , 2. , A. , B. , a. , b.
- i) Sayıların arasında çarpı işareti yerine kullanılır:
25 . 5 = 125

ETKİNLİK - 16

TÜRK LEHÇELERİ

IX. yüzyılda Göktürkler, Uygurların egemenliğini tanımışlardı. Göktürklerin dini, bir doğa dini olan Şamanizm; lehçeleri de Göktürkçe idi.

Uygurlar iki tanrılı din olan Manihaizm'i kabul ettiler; Göktürkçe'yi geliştirerek Uygurca haline getirdiler.

X. yüzyılda Maverâünnehir dolaylarında yaşayan Türkler, Müs-lüman Arapların etkisiyle İslâm dinini kabul etmişlerdir. Bunun sonucu olarak Türklerin dil, edebiyat, sanat ve dünya görüşlerinde kendiliğinden bir değişme oldu. Türk dili de Doğu ve Batı lehçesi diye ikiye ayrıldı.

Aşağıdaki soruları bu parçaya göre yanıtlayınız.

1. Ulus adlarının yazımında baş harfler nasıl kullanılmıştır?
2. Parçada ulus adlarından başka nerelerde büyük harf kullanılmıştır?
a) b) c)
3. Dil adlarından sonra gelen yapım ekinin ayrılması doğru mudur?
4. Parçadaki yazım yanlışlarını aşağıya yazınız.
.....
5. Parçada nokta kaç farklı görevde kullanılmıştır?
a)
b)

Örnek

Aşağıdakilerin hangisinde yazım yanlışlığı vardır?

- A) Sokak Çocukları Derneğinin açıklaması buydu.
- B) "Gece"yi okudum, hem de çok beğenerek.
- C) Biz Beyoğlu Semti'nde oturuyoruz.
- D) Kızılay da bu operasyonda önemli görevler üstlendi.
- E) Bu hafta Topkapı Müzesini ziyaret edeceğiz.

Uyarı

1. Cümlelerin sonunda parantez işareti varsa nokta bu işaretlerden sonra konur:
Meclis'teki görüşmelerden sonra Cumhuriyet ilan edilir (29 Ekim 1923).
1. Kitap, yazı, gazete, dergi, kuruluş adları, bölüm başlıkları sonuna nokta konmaz:
 - Alemdağda Var Bir Yılan
 - Maliye Bakanlığı
 - İstanbul Türküsü
 - Kalıplaşmış kısaltmalardan sonra nokta konmaz:
DSİ, GAP, ODTÜ...

Örnek

Aşağıdakilerin hangisinde nokta (.) gereksiz kullanılmıştır?

- A) Onunla saat 17.30'da buluşacağız.
- B) Bu yıl, sınav 23.6.2017'de yapıldı.
- C) Bankadan 75.000 lira kredi aldım.
- D) Tatilin 5.inci gününde onunla tanıştık.
- E) Siz, daha hazırlanmamışsınız bile.

1. Aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) İslamiyetten önce Türklerin her oymağının ayrı totemi vardı ve Türkler bu totemlere tapınırlardı.
- B) Türkler totem olan hayvanı avlamaz, etini yemezdi.
- C) Yılda bir kez totem hayvan kurban edilir ve eti yenirdi.
- D) Törenleri yöneten bilge kişilere âşık ya da şair denirdi.
- E) Oymakların birleşmesinden oluşan devletin de ortak totemi vardı.

2. İlk çağlarda yaşayan toplumlarda topluluğun ondan türediği sayılan doğal varlığa _____ denir. Bu cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilebilir?

- A) totem
- B) tanrı
- C) budha
- D) tapınak
- E) zigarat

3. Aşağıdakilerden hangisinin diğerlerine göre daha önce doğduğu söylenebilir?

- A) Destan
- B) Koşk
- C) Sagu
- D) Sav
- E) Masal

4. Aşağıdakilerden hangisi Türklerin totemleri arasında yer almaz?

- A) Koyun
- B) Öküz
- C) Kurt
- D) Yılan
- E) Teke

5. Eski Türk edebiyatında ürünlerin bir kısmı yaşanan koşullardan kaynaklanır. Yani yaşamın içinde bir işlev üstlenir. _____, _____ ve _____ bu işlevi üstlenen ürünlerdir.

Boş bırakılan yerlere aşağıdakilerin hangisinde verilenler getirilmelidir?

- A) Türküler - koşuklar - ağıtlar
- B) Destanlar - savlar - şarkılar
- C) Savlar - koşuklar - sagular
- D) Gazeller - sagular - savlar
- E) Destanlar - koşmalar - maniler

6. I. Aç ne yimes, tok ne times
II. Evdeki buzağı öküz bolmaz
III. İt ısıtmas, at tepmes time
Numaralanmış sözler eski Türk edebiyatı ürünlerinin hangisinin örnekleridir?

- A) Destan
- B) Sagun
- C) Söylev
- D) Yazıt
- E) Sav

7. Türlüg çiçek yerildi
Barçın yardım kerildi
Uçmak yeri körüldü

Bugünkü Türkçeye

Türlü çiçek açıldı
Çimene yaygılar yayıldı
Cennet ili görüldü

Bu dizeler halk edebiyatının aşağıdaki yaygın özelliklerinden hangisine uymamıştır?

- A) Doğa sevgisini anlatması
- B) 7'li hece ölçüsüyle söylenmesi
- C) Yarım uyak kullanılması
- D) Redif kullanılması
- E) Üçlük nazım birimiyle söylenmesi

8. Şem'idir kalbimizin cân ile mâl ü namûs
Hıfz için bad-ı sisteden olur ad'lin fânus

Günümüz Türkçesiyle

Can ile mal ve namus kalbimizin mumudur.
(Bu mumu) zulüm ateşinden korumak için
(senin) adaletin fanus (koruyucu) olur

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Divan edebiyatının biçim özelliklerini taşımaktadır.
B) Adaletten söz ettiği için Tanzimat Dönemi şiirinin içeriğine sahiptir.
C) Nazım birimi beyittir.
D) Hece ölçüsüyle yazılmıştır.
E) Süslü ve sanatlı bir dil kullanılmıştır.

9. Ala gözlerini sevdiğim dilber,
Şu gelip geçtiğin yollar öğünsün
Kadir Mevlam seni öğmüş yaratmış
Kısmeti olduğun kullar öğünsün

Bu şiirle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) İslamî Dönem halk edebiyatı ürünüdür.
B) Tasavvuf edebiyatı nazım türünden alınmıştır.
C) Yalın ve açık konuşma dili kullanılmıştır.
D) 6+5 = 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır.
E) Redif ve yarım uyak kullanılmıştır.

10. Gerin bedenim gerin
Doğan güne karşı
Duyur duyurabilirsen
Elinin kolunun gücünü
Ele güne karşı

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Şairanelikten uzak, süssüz, özentisiz bir dil kullanılmıştır.
B) Cumhuriyet Dönemi şiir özellikleri taşımaktadır.
C) Belirli bir nazım birimi yoktur.
D) Ölçü ve uyak gibi ahenk öğelerine yer verilmiştir.
E) Toplumcu anlayışla halkın sorunları işlenmiştir.

11. İlk edebî metinler aşağıdakilerin hangisinden doğmuş olabilir?

- A) Dini inanışlardan
B) İnsan sevgisinden
C) Doğa sevgisinden
D) Kahramanlıklardan
E) Tarihi olaylardan

12. Kirpiğine sürme çek
Kına yak parmağına
Bu yıl yaşın girecek
Kız, gelinlik çağına

Bu şiirle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Hece ölçüsü kullanılmıştır.
B) Çapraz uyak örgüsü vardır.
C) Uyak ve redif kullanılmıştır.
D) Dil ve anlatım özelliği yönünden Cumhuriyet Dönemi özelliği taşımaktadır.
E) Durak kullanılmamıştır.

13. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde büyük harfler doğru kullanılmamıştır?

- A) Düğünümde Ahmet dayımın gelmeyeceğini duyunca üzüldüm.
B) Son yıllarda batı bizi ne yazık ki yalnız bırakmadı.
C) Yağmur Anadolu'nun kuzeyine kaymaya başlamış.
D) Bilim adamları Mars'ta yeni veriler elde etti.
E) İstanbul'da en çok Süleymaniye Camisi'ni beğendim.

1. Törenleri yöneten bilge kişilere, ozan, baksı, kam, oyun gibi adlar verilirdi.

YANIT D

2. Bu cümlede "totem" tanımlanmıştır.

YANIT A

3. İnsanların okuryazar olmadığı dönemlerde doğa olaylarını ve insan kahramanlıklarını efsaneleştirerek anlatan en eski metinler "destanlar"dır.

YANIT A

4. Yılan Türklerin tapındığı totemler arasında değildir.

YANIT D

5. Eski Türklerde işlevsel olan edebî metinler: koşuk, sagu ve savlardır.

YANIT C

6. Numaralanmış sözler eski Türklerde kullanılan özlü sözlerdir. Bunlara bugünkü atasözü karşılığı olarak "sav" denir.

YANIT E

7. Türk halk edebiyatında üçlük nazım birimi değil dörtlük nazım birimi yaygın olarak kullanılmıştır.

YANIT E

8. Tanzimat şiirinin örneği olan bu beyit aruz ölçüsüyle yazılmıştır.

YANIT D

9. İslami dönem halk edebiyatı ürünü olan bu dördlük "tasavvuf" değil âşık tarzı halk edebiyatı ürünüdür.

YANIT B

10. Verilen şiirde toplumsal bir konu değil günlük yaşamla ilişkin bireysel bir konu işlenmiştir.

YANIT E

11. İlk edebi metinler dinî inançlardan doğmuştur.

YANIT A

12. Dördlük Cumhuriyet Dönemi'nde yazılmış olsa bile âşık tarzı halk edebiyatı özellikleri taşımaktadır.

YANIT D

13. B'de "batı" uygarlık anlamına geldiği için batı büyük harfle başlamalıdır.

YANIT B

YAZILI OLUYORUM

1. Edebiyat, tarihî olayları işlerken nasıl bir yol izler?

2. Kurmaca özelliği taşıyan edebiyat, tarihsel olayları işlerken gerçeklere uyar mı?

3. Edebiyatın gerçeği ile tarihin gerçeği arasında nasıl bir fark vardır?

4. Dinle edebiyatın ilişkisini belirleyiniz.

5. Dini yaşamın edebî dönemleri nasıl belirlediğini anlatınız.

6. Dinin edebiyatı ve dili nasıl etkilediğini belirtiniz.

7. Edebiyat da dini hayatı ve dili etkiler mi? Örnek vererek açıklayınız.

8. Türk edebiyatının ana dönemlerini bir şemayla gösteriniz.

9. İslamiyet öncesi Türk edebiyatının genel özelliklerini belirleyiniz.

10. İslamî dönem Türk edebiyatının bölümlerini yazınız.

11. Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatının genel özelliklerini belirleyiniz.

12. Düzyazının genel gelişimini belirterek dil özelliklerini maddeler halinde yazınız.

13. Türkçenin tarihî gelişimini belirtiniz.

14. Türkçenin köken bakımından ve yapı bakımından hangi dil gruplarına girdiğini belirtiniz.

15. Türklerin kullandığı alfabeleri belirtiniz.

16. İlk yazılı ürünlerde hangi alfabenin kullanıldığını belirtiniz.

1. Tarihi gerçeklik edebî metinlerde yeniden — — — — işlenir.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) yorumlanarak
- B) düşünülerek
- C) araştırılarak
- D) değiştirilerek
- E) ayrıntılandırılarak

2. Aşağıdakilerden hangisi **yanlıştır**?

- A) Dinî yaşam, edebiyatı her edebi dönemde etkilemiştir.
- B) Edebiyat dinî yaşamı etkilemiştir.
- C) Edebiyat kullandığı araç olan dili etkilemiştir.
- D) Edebiyat, tarihî olayları nesnel gerçeklikle işler.
- E) Edebî eserler kimi zaman tarihe ışık tutmuştur.

3. Aşağıdakilerden hangisi Türk dilinin köken ve yapı bakımından özellikleridir?

- A) Hint - Avrupa - çekimli
- B) Ural - Altay - tek heceli
- C) Ural - Altay - eklemeli
- D) Hami - Sami - çekimli
- E) Kafkas Dilleri - eklemeli

4. Aşağıdakilerden hangisi **Batı Türkçesinin kollarından biri değildir**?

- A) Eski Anadolu Türkçesi
- B) Osmanlı Türkçesi
- C) Türkiye Türkçesi
- D) Çağatay Türkçesi
- E) Azeri Türkçesi

5. Aşağıdakilerin hangisinde **eski Türkçenin kolları doğru sıralanmıştır**?

- A) Göktürk Dönemi - Uygur Dönemi - Karahanlı Dönemi
- B) Uygur Dönemi - Göktürk Dönemi - Karahanlı Dönemi
- C) Göktürk Dönemi - Ana Türkçe Dönemi - Uygur Dönemi
- D) Orta Türkçe Dönemi - Göktürk Dönemi - Osmanlı Dönemi
- E) Çağatay Dönemi - Selçuklular Dönemi - Osmanlı Dönemi

6. Aşağıdaki ürünlerden hangisi **eski Türkçe Dönemi'nde verilmemiştir**?

- A) Göktürk Yazıtları
- B) Mantıku't Tayr
- C) Artun Yaruk
- D) Kutadgu Bilig
- E) Divan-ı Lügati't Türk

7. Aşağıdakilerin hangisi Türklerin kullandığı alfabeler arasında **değildir**?

- A) Latin Alfabeti
- B) Kiril Alfabeti
- C) Arap Alfabeti
- D) Göktürk Alfabeti
- E) Yunan Alfabeti

8. I. Göktürk Alfabeti
II. Uygur Alfabeti
III. Kiril Alfabeti
IV. Arap Alfabeti
V. Latin Alfabeti

Türklerin kullandığı alfabelerin tarihsel dönemlere göre doğru sıralanması için hangileri yer değiştirmelidir?

- A) I ve II
- B) II ve III
- C) III ve IV
- D) IV ve V
- E) III ve V

9. Beyaz giyme toz olur
Siyah giyme söz olur
Gel beraber gezelim
Muradımız tez olur

Bu dörtlükle ilgili aşağıdakilerden hangisi **söylenemez?**

- A) aaxa kafiye düzenindedir.
- B) Yarım kafiye vardır.
- C) Redif vardır.
- D) İslamiyet öncesi Türk şiiri örneğidir.
- E) 7'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

10. Aşağıdakilerin hangisi İslamî Dönem Türk şiiri türlerinden **değildir**?

- A) Koşma
- B) Gazel
- C) Semai
- D) Kaside
- E) Sagu

11. I. Göktürkçe
II. Uygurca
III. Osmanlıca
IV. Çağdaş Türkçe

Aşağıdakilerden hangisi Türkçenin yukarıdaki dönemlerinden biriyle **ilişkilendirilemez?**

- A) Altın Yaruk
- B) Manas Destanı
- C) Orhun Yazıtları
- D) Mesnevi
- E) Serbest şiir

12. _ _ _ _ Batı Türkçesinin ikinci dönemi sayılır. 15. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür.

Bu parçanın başına aşağıdakilerin hangisi getirilmelidir?

- A) Osmanlıca
- B) Anadolu Türkçesi
- C) Çağdaş Türkçe
- D) Göktürkçe
- E) Karahanlı Türkçesi

2. ÜNİTE

HİKÂYE (ÖYKÜ)

1. *DEDE KORKUT HİKÂYELERİ*
2. *HALK HİKÂYESİ*
3. *TANZİMAT HİKÂYESİ*
4. *MİLLİ EDEBİYAT HİKÂYESİ*
5. *EYLEMSİLER*
 - İsim - fiil (Mastar)
 - Sıfat - fiil (Ortaç)
 - Zarf - fiil (Ulaç)
6. *YAZIM KURALLARI*
 - Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler
7. *NOKTALAMA İŞARETLERİ*
 - Virgül

AKILLI HARİTAM

HİKÂYE

EYLEMSİLER (FİLİMSİLER)

YAZIM VE NOKTALAMA

HİKÂYE (ÖYKÜ)

Türk edebiyatında olay anlatımının ilk örnekleri destanlar, mitolojiler ve efasalardır. Destandan hikâyeye geçişin ilk örnekleri "Dede Korkut Hikâyeleri"dir. Dünyada bu türün ilk örnekleri ise Boccaccio'nun "Decameron" adlı hikâyeleridir.

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

Dede Korkut Hikâyeleri'nin ilk nüshası Dresden'de, (Almanya) bulunmaktadır. Bu eserin özgün adı "Kitab-ı Dedem Korkut Alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzan"dır. (Oğuz Boylarının Dedem Korkut Kitabı) Kitapta Arap harfleriyle yazılan 12 hikâye ve bir ön söz vardır.

Akkoyunluların egemenliklerini sürdürdükleri XV. yüzyılın sonuna doğru dönemin Oğuzcasıyla yazıya geçirilmiştir. Eserde atasözleri, alkışlar, kargışlar, manzum parçalara yer verilmiştir. Türklerin kendi iç mücadeleleri ile dış düşmanla mücadeleleri işlenmiştir. Dede Korkut kopuzun atası sayılmakta, bilge ve kutsal bir kişi olduğu, çocuklara ad veren zor işlerde bilgisini başvuru olan her hikâyenin sonunda ortaya çıkarak iyi dileklerle hikâyeyi bitiren kişi olduğu görülmektedir.

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun biçimde tamamlayınız.

- "Dede Korkut Hikâyeleri"nde konuşmalardaki duygulu söyleşilerde , olaylar anlatırken kullanılmıştır.
- Dedekorkut Hikâyeleri genel olarak ve konularını işlemiştir.
- Dede Korkut Hikâyeleri..... dan geçiş örneği sayılmaktadır.
- Hikâyelerde Oğuzların ve Müslüman olmayan mücadeleleri işlenmiştir.
- "Dede Korkut Hikâyeleri"nde hem hem hem de özellikleri olduğu için bunlara "destansı halk hikâyesi" denmiştir.
- Hikâyelerde gerçek olaylar ve kişiler yanında olaylara ve güçlere yer verilmiştir.
- "Dede Korkut Hikâyeleri" yalnızca edebî açıdan değil Türk , , folkloru ve tarihi açısından da önem taşır.
- Hikâyelerin düzyazı kısmında , manzum kısmındaysa ahenk ögesi olarak kullanılmıştır.

Uyarı

Destan

İslamiyet öncesinde toplum belleğinde önemli yer tutan olayların, durumların ve kişilerin anlatıldığı epik karakterli uzun anlatılardır. Manzum şekilde ozanlar tarafından kopuz eşliğinde oluşturulur. Millî karaktere ve ülkeye sahip türdür. Olağanüstülük özelliğe sahip olmakla birlikte yer, kişi ve zaman kavramları tarihi gerçekle iç içedir.

Uyarı

Alkış

Halk edebiyatı ürünleri içerisinde "iyi dilek dileme, dua etme, karşısındaki iyiliğini isteme anlam taşıyan kavramdır.

Uyarı

Kargış:

"Kara alkış" anlamına gelen, beddua etme, ilenme, karşısındaki kötülüğünü istemeye yönelik söz.

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki anlatımların sonuna doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- 1) Sade bir dil kullanılmakla birlikte Arapça ve Farsça sözcüklere de yer verilmiştir.
- 2) Hikâyede kullanılan Arapça ve Farsça sözcüklerin önemli bir kısmı İslamî sözcükler bir kısmı da savaşla ilgilidir.
- 3) Hikâyelerde sıkça yer alan ağaç, ot, su, yeşillik gibi doğa kavramları sevgiyle yer bulmuştur.
- 4) Hikâyelerde modern hikâyeye özgü olay, yer zaman kavramlarına yer verilmiştir.
- 5) Hikâyelerde öğütler önemli yer tuttuğu için hikâyeler didaktik özelliktedir.
- 6) Hikâye kahramanları han, bey, bey oğlu gibi seçkin kişilerdir.
- 7) Hikâyelerde kadın kahramanlara yer verilmemiştir.
- 8) Hikâyelerde ad koyma, başlık alma gibi geleneklere yer verilmiştir.
- 9) Kimi hikâyelerdeki birkaç olayla Yunan mitolojisi arasında yakınlıklar vardır.
- 10) Kahramanlık ve dürüstlüğün öne çıktığı hikâyelerde kahramanlar dövüşlerini Allah ve Peygamber sevgisi için yaparlar.
- 11) Hikâyeler ozan denen kişilerce anlatılmıştır.
- 12) Hikâyelerin bir kısmı Arap edebiyatındaki "Binbir Gece" masallarından alınmıştır.

HALK HİKÂYESİ

Türk edebiyatında 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan bir anlatı türüdür. Halk hikâyeleri destanla hikâye arasında geçiş sağlayan bir ara türdür. Genellikle âşıklar tarafından nazım-nesir karışımı olarak dinleyiciye aktarılan bu hikâyeler, nesilden nesile geçmiş, bugün de Doğu Anadolu'da varlığını sürdüren yer yer destan - masal özelliği gösteren anlatılardır.

Aşk ve kahramanlık konularını işleyen hikâyeler âşığın sevdiği bir şairden seçtiği "divani" denen bir şiirle başlar sonra kendi şiirini okur, bu bölüme "fasıl" denir. Bu bölümden sonra "döşeme" denen tekerlemelerden mizahi öğelerden oluşan bölüme geçilir. Bu bölüm dinleyiciyi hikâyeye hazırlama bölümüdür. Hikâyeye bir dua ile başlar, anlatıcı asıl bölümü anlatırken hikâyenin özünden bağımsız olarak kendinden de kimi hikâyelere yer verir. Buna "karavelli" denir. Âşık sık sık "aldı bakalım ne dedi" sözlerine yer verir.

Hikâye uzunsa bir oturumda bitirilmez ara verilir, buna "yatılacak yer" denir. Hikâyenin bitiminde "duvak kapama" denen beş dizeden oluşan bir türkü okunur.

Kimi hikâyelerde sevgililerin kavuşmasından söz eden son bölüme "toy" denir. Burada da saz eşliğinde güzel ve umutlu şiirler okunur.

ETKİNLİK - 3

Aşağıdakilerden doğru olanların yanına (D), yanlış olanların yanına (Y) koyunuz.

- 1) Halk hikâyeleri üretildiği dönemin sosyal, kültürel, siyasal özelliklerinden izler taşır.
- 2) Halk hikâyelerinde kişiler ve olaylar gerçeğe yakın olmakla birlikte masala yakın kahramanlara ve olaylara da yer verilir.
- 3) Halk hikâyeleri yazıya geçirildiği gibi aslına uygun olarak ekleme yapılmaksızın saz şairleri tarafından anlatılır.
- 4) Halk hikâyeleri yalın bir dille anlatılır, yöresel ve kalıplaşmış sözlere yer verilir.
- 5) Halk hikâyelerinin bazıları anlatı, bazıları manzum biçimindedir.

Uyarı

MİTOLOJİ

Yunanca "anlatı" ya da "hikâye" anlamlarına gelen "mythos" sözcüğünden "mit" sözcüğü "esatir" ve "söylence" gibi sözcüklerle tarihin çeşitli dönemlerinde Türkçede karşılık bulmuştur.

Mit, ilkel dönem insanının kendini, kendi gibi olan diğer insanları, kendisinden farklı olan diğer canlı ve cansız varlıklara genelde tüm dünyayı algılayışı sırasında oluşturduğu ve mutlak inanma koşullu hikâyelerdir. Mitolojide ise "mit bilimi" anlamına gelmektedir.

Uyarı

EFSAİNE

Kısa, dini ve inandırıcı olma yönleriyle halk anlatıları arasında dinleyici etkileme ve akılda kolay kalma özelliğine sahip olan efsaneler ilk başlarda mitlerin devamı olarak kabul edilmiş, halk arasında sözlü geleceğe bağlı olarak gelişmiş ve yayılmışlardır.

ETKİNLİK - 4

Halk hikâyesiyle ilgili olarak aşağıda verilen kavramları tanımlayınız.

- a. Karavelli:
- b. Döşeme:
- c. Yatılacak yer:
- d. Peşrevi:
- e. Realist halk hikâyeleri:

Dönemin mesnevi şairleri ve eserleri:

- > Mevla'nın "Mesnevi" adlı yapıtı 6 ciltten ve 26.000 beyitten oluşur.
- > Şeyhi'nin "Harname" adlı mesnevisi divan şiirinde hiciv türündeki en güzel örnektir, bir fabl örneği sayılır.
- > Aşık Paşa, Garipname
- > Gülşehri, Mantıku't Tayr
- > Ahmedi Dai, İskendername, Cemşid ü Hurşid
- > Şeyyad Hamza, Yusuf u Züleyha
- > Yunus Emre, Risaletü'n Nushiyye
- > Sultan Veled, İbtida-name
Rebab-name
İntiha-name

MESNEVİ

Divan edebiyatında her beyti kendi içinde uyaklı olan beyit sayısı sınırlı olmayan nazım biçimidir.

Divan edebiyatında uzun anlatım gerektiren savaş, aşk, kahramanlık, şehir ve şehrin güzellikleri, din, tasavvuf ve mizah gibi olay çevresinde oluşan konuları anlatan nazım biçimidir.

Divan edebiyatında roman ve hikâye yerine bu tür kullanılmıştır. Anlatmaya bağlı başka türler gibi mesnevi de tema, olay örgüsü, kişi, yer ve zaman öğelerine uyularak yazılır.

ETKİNLİK - 5

Aşağıdaki ifadeler doğruysa (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- 1) Mesnevi türü İran edebiyatından Türk edebiyatına geçmiştir.
- 2) Her beyti kendi arasında uyaklı olan mesneviler aruzun kısa kalıplarıyla yazılır.
- 3) Mesneviler yazarı, ozanı belli olmayan anonim ürünlerdir.
- 4) Mesneviler öğretici özelliği ağır basan didaktik türlerdendir.
- 5) Mesnevilerde genellikle, din ve tasavvuf konularıyla mizahi hikâyeler anlatılır.

TANZİMAT EDEBİYATINDA ÖYKÜ (HİKÂYE)

Ahmet Mithat'ın 1870'te yayımlanan "Kıssadan Hisse" ve "Letâif-i Rivâyât" adlı hikâye kitapları, edebiyatımızda bu türün ilk örnekleri sayılır.

Letaif-i Rivâyât'te toplanan 25 öykünün bir bölümü telif bir bölümü derlemedir. Bu kitaptan önce Emin Nihat'ın 1873'te yayımlanan "Müsameretname" adlı 12 hikâyeden oluşan kitabı daha çok masalsi yönü ağır basan "Binbir Gece Masalları" ya da "Dekameron" hikâyelerini çağırıştır. Tanzimat Dönemi'nde ilk telif hikâye Samipaşazade Sezaî'nin "Küçük Şeyler" adlı eseridir. Nabizade Nazım'ın "Karabik" adlı eseri de kimilerince uzun hikâye sayılmaktadır.

SERVETİFÜNUN EDEBİYATINDA HİKÂYE

Öykü türü edebiyatımıza Tanzimat Dönemi'nde girmiştir. Bu türün olgun örnekleri Servetifünun Dönemi'nde verilmiştir. Servetifünun Dönemi'nin bunalımlı, karamsar ve hastalıklı yapısı bu dönem öykülerine de yansımıştır. Realizmin etkisinin görüldüğü bu dönem öyküsünde mekân kimi zaman İstanbul kimi zaman da Anadolu'dur.

Servetifünun öyküsünde yaşanan dönem gözlemci bir tutumla anlatılmıştır. Bu dönem öykülerinde evlilik kurumu, aile yaşamı, görücü tarzı evlilik, cariyelik, kölelik, batıl inançlar ağırlıklı işlenen konulardır. Servetifünun öyküsünün dili roman ve şiire göre yalın sayılır. Kahramanlar da halktan kişilerdir.

ETKİNLİK - 6

Aşağıdaki anlatımların sonuna doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- 1) İlk hikâye örnekleri sayılan Ahmet Mithat'ın "Letaif-i Rivayat"ı ile Emin Bülent'in "Müsameretname"si Osmanlı toplumunun bireysel ve toplumsal sorunlarından uzak hikâyeden çok masala yakın anlatılardır.
- 2) Letaif-i Rivayat'taki 25 hikâyenin bir kısmı telif, bir kısmı derleme şeklindedir.
- 3) Tanzimat Dönemi'nin ilk telif hikâyesi Samipaşazade Sezaî'nin "Küçük Şeyler" adlı eseridir.
- 4) Samipaşazade'nin "Küçük Şeyler" adlı eserindeki hikâyeler Çehov tarzı durum hikâyelerinin ilk örnekleridir.
- 5) Emin Bülent'in "Binbir Gece Masalları"na benzeyen "Müsameretname" adlı kitabı 10 hikâyeden oluşmuştur.
- 6) Batılı anlayışa uygun olan hikâye örnekleri Servetifünun Dönemi'nde verilmiştir.
- 7) Servetifünun hikâyesinde bireysel konulara yer verilmiştir.
- 8) Tanzimat hikâyesinde sanatçı öğretme ve anlaşılma kaygısıyla olayın akışını keserek açıklamalar yapar.
- 9) Servetifünun hikâyesinde Tanzimat hikâyesinde olduğu gibi rastlantılara sıkça yer verilmiştir.
- 10) Servetifünun hikâyelerinde halktan kişilere yer verilmiştir.

Uyarı

1. Maupassant Tarzı (Olay) Öyküsü

Bu öyküye klasik öykü de denir. Olaylar serim - düğüm - çözüm sıralamısan uygun olarak verilir. Ömer Seyfettin bu tarzın edebiyatımızdaki en önemli temsilcisidir.

Uyarı

1. Çehov Tarzı (Durum/Kesit) Öyküsü

Kişisel ve toplumsal düşünceler, duygular, imgeler öne çıkar. Yaşamın bir anı anlatıldığı için bu tür öyküye kesit öyküsü de denir. Merak ögesi ikinci planda kalır. Bu öykü tarzının Türk edebiyatındaki önemli temsilcileri Sait Faik ve Memduh Şevket Esenal'dır.

HİKÂYE YAZMAK

- Hikâye yazmak için ilk kez gördüğümüz duyduğunuz, yaşadığınız bir olay bulunuz.
- Olayın başkişisini ve öteki kişilerini belirleyiniz.
- Olayın geçtiği yer ve zamanı belirleyiniz.
- Hikâyenizin betimleme yapılacak, karakter çizilecek bölümlerini belirleyiniz.
- Belirlediğiniz öğelere bakarak olayı kafanızda canlandırınız.
- Canlı akıcı bir dile hikâyenizi yazınız.
- Yazma bittikten sonra hikâyenizi yeniden okuyarak düzeltiniz.

MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİNDE HİKÂYE

Millî Edebiyat Dönemi hikâyesinde asıl amaç Türklük bilincini yerleştirmek olduğu için konular bu çerçevede ele alınmıştır. Bu dönem hikâyesinde başta tarihi konular olmakla birlikte günlük yaşam ve Kurtuluş Savaşı en çok işlenen konulardır. Hikâyelerde Savaş sonrası Anadolu çeşitli yönleriyle hikâyeye girmiştir. Yeni lisan ilkelerine uyulduğu için hikâyelerde yalın bir dil kullanılmıştır. Ancak sanatsal endişe ikinci plana itildiği için teknik zayıf, üslup ise yavan kalmıştır.

ETKİNLİK - 7

Aşağıdaki ifadeler doğruysa (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- 1) Millî Edebiyat Dönemi hikâyelerinin önemli bir kısmında Kurtuluş Savaş sonrası Anadolu'nun yoksulluğu, çaresizliği dile getirilmiştir.
- 2) Millî Edebiyat hikâyelerinde toplumun her kesiminden kahramana yer verilmiştir.
- 3) Dönemin hikâyecileri Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adı-var'dır.
- 4) Bu dönemde genel olarak yaşanan dönem anlatılmış, Ömer Seyfettin tarihsel hikâyelerinde Osmanlı'nın zafer sayfalarına yönelmiştir.
- 5) Bu dönemin hikâyesinde Servetifünun'un dil anlayışı sürdürülmüştür.
- 6) Bu dönemin hikâyesinde Maupassant tarzı (olay hikâyesi) öne çıkmıştır.
- 7) Bu dönemde kimi yazarlar destan konularını ele almıştır.
- 8) Bu dönemde sanatçılar genellikle realizm akımının etkisinde kalmıştır.

ÇÖZÜMLÜ TEST

1. Destan döneminden halk hikâyeciliğine geçiş döneminin en önemli ürünüdür. Kuzeydoğu Anadolu ve Azerbaycan'da yaşayan Müslüman Türklerin yaşamlarından söz eden bu eser, 15. yüzyılda kimliği bilinmeyen bir sanatçı tarafından yazıya geçirilmiştir.
- Bu parçada sözü edilen aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Kutadgu Bilig
- B) Atebetü'l Hakayık
- C) Dede Korkut Hikâyeleri
- D) Oğuz Kağan Destan
- E) Halk Hikâyeleri

2. Aşağıdakilerden hangisi Dede Korkut Hikâyeleri'yle ilgili **değildir**?

- A) Nazım-nesir karışımı olarak yazıya geçmiştir.
- B) Dönemine göre yalın ve akıcı bir dil kullanılmıştır.
- C) Nazım bölümleri hece ölçüsüyle yazılmıştır.
- D) Hikâyelerin bir kısmı olağanüstü olayları işlemiştir.
- E) Anlatım kısımlarında kalıplaşmış sözlere yer verilmiştir.

3. Aşağıdakilerden hangisi **destandan halk hikâyeciliğine geçiş ürünüdür**?

- A) Divan-ı Lügati't Türk
- B) Dede Korkut Hikâyeleri
- C) Divan-ı Hikmet
- D) Orhun Yazıtları
- E) Danişment Gazi Destanı

4. Mesneviyle ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi **yanlıştır**?

- A) Edebiyatımıza İran edebiyatından geçmiştir.
- B) Beş mesnevinin birleşmesiyle "hamse" oluşur.
- C) Uyak dizilişi aa ba ca.... şeklindedir.
- D) Beyit sayısı sınırlı değildir, birkaç bini aşabilir.
- E) Efsanevi halk hikâyeleri, din, tasavvuf, ahlak, kahramanlık konularını işler.

5. Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi **söylenemez**?

- A) Hikâyelerin başkahramanı Dede Korkut adı verilen bir yiğittir.
- B) Destandan halk hikâyesine geçişin ilk örneği kabul edilir.
- C) Hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası kültür öğelerine yer verilmiştir.
- D) Manzum ve mensur, on iki hikâyeden oluşmaktadır.
- E) Eserler, üretildiği dönemde bölgede konuşulan dille yazılmıştır.

6. (I) Manzum hikâyeler bütünüdür. Dede Korkut Hikâyeleri. (II) Bir ön söz ve on iki hikâyeden oluşan bir başyapıttır. (III) Oğuzlarla ilgili yaşayışları, gerçekleri XIV. yüzyıl Anadolu Türkçesiyle yansıtır. (IV) Bu hikâyelerin güçlü bir sanatçı tarafından yazıya geçirildiği söylenebilir. (V) Ancak bu sanatçı, tüm hikâyelerde adı geçen Dede Korkut adlı bilge kişi değildir.

- Bu parçada numaralandırılmış cümlelerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?**

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

7. Biri divan edebiyatı nazım biçimi, diğeri ise halk edebiyatı nazım biçimidir. Birinde beyit sayısı, diğeri dörtlük sayısı sınırsızdır.

Bu parçada sözü edilen nazım biçimleri aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

- A) Tuyuğ - Mani B) Gazel - Koşma
C) Mesnevi - Mani D) Rubai - Semai
E) Mesnevi - Destan

8. Aşağıdaki türlerin hangisinin gelişiminde gazete doğrudan etkili **olmamıştır**?

- A) Deneme B) Makale C) Öykü (Hikâye)
D) Fıkra E) Röportaj

9. _ _ _ _ Dönemi'nde edebiyatımıza giren hikâye kursurları azalarak zamanla Batılı ölçülere ulaşmıştır. _ _ _ _ Dönemi'nde Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" anlayışı hikâyeyi de etkilemiş bu dönemde güçlü sanatçılar yetişmiştir.

Bu parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisinde verilenler getirilmelidir?

- A) Tanzimat - Servetifünun
B) Tanzimat - Millî Edebiyat
C) Servetifünun- Millî Edebiyat
D) Millî Edebiyat - Cumhuriyet
E) Servetifünun - Cumhuriyet

10. Aşağıdakilerin hangisi halk hikâyelerinin özelliklerinden **değildir**?

- A) Nazım - nesir karışımı bir yapıya sahiptir.
B) Anlatıcı hikâyenin uygun yerlerinde türkû, bilmece, fıkra gibi türlerden eklemeler yapabilir.
C) Konuları genellikle aşk ya da kahramanlıktır.
D) Gerçek ya da gerçeğe yakın konular işlense de konuları arasına olağanüstü olaylar ve dağaüstü kahramanlar eklenebilir.
E) Sözlü anlatıma dayanan hikâyelerin dili yazılı anlatıma göre daha ağır ve süslüdür.

11. Aşağıdakilerden hangisi din büyükleriyle ilgili efasenelerin genel adıdır?

- A) Divan B) Tezkire
C) Gazavatname D) Menkıbe
E) Mesnevi

12. Divan edebiyatında din, aşk, kahramanlık konularını anlatan uzun manzum hikâyelerin adı aşağıdakilerin hangisidir?

- A) Mesnevi B) Halk hikâyesi
C) Terkibibent D) Menkıbe
E) Efsane

ÇÖZÜMLÜ TEST

1. Bu parçada hakkında bilgi verilen eser "Dede Korkut Hikâyeleri"dir.

YANIT C

2. "Dede Korkut Hikâyeleri"ni nazım bölümlerinde ölçü söz konusu değildir.

YANIT C

3. Destan Döneminden halk hikâyeciliğine geçişin ilk rünleri "Dede Korkut Hikâyeleri"dir.

YANIT B

4. Mesnevinin beyitleri kendi arasında uyaklıdır. Yani aa, bb, cc ... biçimindedir.

YANIT C

5. Her hikâyenin başkahramanı farklıdır. Dede Korkut bütün hikâyelerin sonunda ortaya çıkarak iyi dileklerle hikâyeyi kapatan kişidir.

YANIT A

6. Dede Korkut Hikâyeleri manzum - nesir karışımıdır.

YANIT A

7. Divan edebiyatında "mesnevi"nin beyit sayısı sınırlı değildir. Halk edebiyatında dördlük sayısı sınırlı olmayan nazım biçimi ise "destan"dır.

YANIT E

8. Hikâyenin gelişiminde gazete doğrudan etkili olmamıştır.

YANIT C

9. Hikâye türü edebiyatımıza Tanzimat Dönemi'nde girmiştir. Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" hareketini başlattığı dönem, Millî Edebiyat Dönemi'dir.

YANIT B

10. Halk hikâyeleri sözlü olarak ortaya çıkmış, sonradan yazıya geçirilmiştir. Hikâyeler yalın ve doğal halk diliyle söylenegelmiştir.

YANIT E

11. Din büyüklerinin çevresinde oluşan efsanelere "menkıbe" denir.

YANIT D

12. Divan edebiyatında dinî konuları, aşk ve kahramanlık konularını anlatan uzun nazım biçimlerine "mesnevi" denir.

YANIT A

1. Hikâye türünün ilk örneklerinin adlarını yazarak bu hikâyelerin hangi dönemde yazıldığını ve yazarlarını belirleyiniz.

2. Halk hikâyeleriyle çağdaş hikâyeyi olay, kişi, yer zaman bakımından karşılaştırınız.

3. "Dede Korkut Hikâyeleri"nin hangi döneme ilişkin olduğunu yazınız.

4. Destanla "Dede Korkut Hikâyeleri"nin farkını belirleyiniz.

5. Halk hikâyelerinin Batılı hikâyeden farkını belirleyiniz.

6. Tanzimat Dönemi hikâyelerinin özelliklerini belirleyiniz.

7. "Küçük Şeyler" eserinin edebiyatımız içindeki yerini belirleyiniz.

8. Servetifünun Dönemi hikâyesini Tanzimat hikâyesiyle karşılaştırınız.

9. Olay hikâyesi ve durum hikâyesi farkını belirleyiniz.

10. Ömer Seyfettin'in Türk edebiyatındaki yerini belirleyiniz.

1. Âşık ve meddahların dilinden anlatılagelen, genellikle aşk ve kahramanlık konularını işleyen, nazım - nesir karışımı anlatılara _ _ _ _ denir.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerin hangisi getirilmelidir?

- A) destan
B) mesnevi
C) menkıbe
D) halk hikâyesi
E) efsane

2. Halk hikâyeleri ve dastanlarla ilgili olarak aşağıdaki bilgilerden hangisi **yanlıştır**?

- A) Destanlar göçebe kültürünün egemen olduğu dönemlerde sözlü olarak ortaya çıkmıştır.
B) Hikâyeler göçebelikten yerleşik yaşama geçiş döneminin ürünüdür.
C) Destanlar da hikâyeler de olay anlatımına dayalıdır.
D) Destanlar manzum olarak ortaya çıkmıştır.
E) Halk hikâyeleri Anadolu'da ortaya çıkmış, bütün dünyaya yayılmıştır.

3. Aşağıdakilerden hangisi halk hikâyelerinin bir özelliği **değildir**?

- A) Anlatı kısımları nesir, karşılıklı konuşmalar nazım biçiminde yazıya geçirilmiştir.
B) Genellikle gerçek yaşam ve gerçek kişiler anlatılmış ancak masalda olduğu gibi olağanüstü olaylara ve dağaüstü kahramanlara da yer verilir.
C) Halk hikâyeleri yazıya geçirildikten sonra anlatıcı onları yazıldığı gibi anlatır.
D) Halk hikâyeleri fasıl, döşeme, dua ve toy bölümlerinden oluşur.
E) Hikâyeler halk ozanları tarafından anlatıldığında manzum kısımlar saz eşliğinde besteli olarak söylenir.

4. Halk hikâyecilerinin önemli bir bölümü aşk hikâyesi biçimindedir.

Aşağıdakilerin hangisi aşk konulu bir halk hikâyesi **değildir?**

- A) Aşık Garip
B) Kerem ile Aslı
C) Ferhat ile Şirin
D) Hayriye
E) Tahir ile Zühre

5. Dede Korkut Hikâyeleri'yle ilgili olarak aşağıdakilerin hangisi **yanlıştır**?

- A) 15. yüzyılda yazıya geçirilmiştir, eserin yazarı belli değildir.
B) Olağanüstü olaylarla gerçek olaylar içi içedir.
C) Âşık denen saz şairlerince doğaçlama olarak üretilen olaylardan oluşmuştur.
D) Türk topluluklarının yaşamı yanında İslam dinine ilişkin kimi özelliklere de yer verilmiştir.
E) Hikâyelerde aşk, yiğitlik, kahramanlık temaları işlenmiştir.

6. (I) Türk edebiyatının özgün eserlerinden olan "Dede Korkut Kitabı"nın iki nüshası vardır. (II) Kitabın ilk nüshası Dresden Kral Kitaplığında bulunmaktadır. (III) Orijinal adı "Kitab-ı Dede Korkut Alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzan'dır. (IV) Vatikan'da bulunan bir nüshasının başlığı da "Hikâye-i Oğuzname: Kazan Bey ve Gayrı" adını taşır. (V) İlk nüshasında da 12 hikâye ile bir ön söz yer almıştır.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde bir bilgi **yanlış vardır?**

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.